
Pedagógia, művészetpedagógia, múzeumpedagógia

FOGHTÚY KRISZTINA

*A művészet az érzelmekhez szól.
Egy műalkotásnak a reánk való
hatása nem észokoktól függ.
Ezért nem is tudjuk pontosan
meghatározni sem a művészetet, sem
a szép fogalmát!...*

(Szőnyi István)

„A műélvezést, a műértést nem lehet sem tanítani, sem megtanulni. A szépség iránti érzék azonban mindnyájunkba bele van oltva és mint lehetőség mindenkiben lappang a műélvezés csírája, de nem mindenkiben fejlődik ki, mert magától csak a legritkább esetben bontakozik ki. Éppen ezért igen fontos, hogy felhívjuk rá a figyelmet. Meg kell próbálnunk felébreszteni a szép utáni vágyat, s igényessé nevelni az ízlést. A szép utáni vágyat a társadalom szélesebb rétegeiben csak akkor kelthetjük fel, ha megtaláljuk azt az alkalmas pillanatot, melyben a lelki berendezettség olyan állapotban van, hogy fogékonyabbá válik a létfenntartáshoz nem okvetlenül szükséges művészet iránt. A szépérzékkel akkor kell elkezdni kifejleszteni, amikor az ember még minden benyomásra a legérzékenyebben reagál, mikor még minden iránt a legfogékonyabb és a legbefogadóképesebb: a gyerekkorban. Azt, ami ebben a korban mély benyomást tesz, semmi sem tudja kiirtani, megmarad és kihat az egész életre. Újabb élmények sem tudják teljesen betemetni.” (1)

A művészetek nagymértékben elősegítik az értelmi és az érzelmi erők egyensúlyát, a személyiség magasabb szintű gazdagságát és harmóniáját.

A művészeti nevelés lényegében nem más, mint a személyiséget gazdagító sajátos hatáslehetőségek kibontakoztatása. A művészeti nevelés természetesen a műalkotásokkal való nevelés, hiszen minden értékes művészi alkotás rákényszeríti a szemlélőjét, olvasóját, hallgatóját, hogy maga is átélje az abban foglaltakat. Új, rejtett tulajdonságok, képességek, érzelmek felfedezéséhez segítik hozzá az embert.

A művészeti nevelés szükségességére, annak tartalmára utalnak többek között azok a szakírók, akik nem a teljes valóság esztétikai megközelítéséről, hanem kizárólag a művészet által való nevelésről beszélnek.

Meggyőződésünk, hogy csak a művészi alkotásokon, illetve a művészi alkotó tevékenységeken át vezet az út az esztétikai neveléshez.

Szükséges utalni *Herbert Readnek*, a neves angol filozófia-művészettörténésznek az Education Through Art című művében megfogalmazottakra: A művészet ugyanis egy

másfajta nyelven: „érzelmi nyelven” beszél hozzánk. Ez a nyelv, amely a vizuális képek-ből vagy zenei hangok játékból áll, éppen úgy tagolható, akárcsak a szavakból álló beszédnyelv, csupán ez nem diszkurzív. (2) Herbert Read szerint tehát az esztétikai nevelés legfőbb tartalma az érzelmek kibontakoztatását jelenti.

Figyelemreméltó továbbá *Thomas Munro* észak-amerikai művészetpedagógiai teoretikus felfogása a művészetpedagógiáról: a művészetek segítségével kialakítható a gyermek alkotó magatartása, amely nem más, mint a különböző előre nem sejtett helyzetekkel szemben egyéni reakcióra képes készenléti helyzet. Munro, erre a „nyílt szellem állapotára” akarja eljuttatni tanítványait. (3) A múzsai elnevezés (die musische Erziehung) használata német nyelvterületen szokásos. A múzsai nevelés egyik neves képviselője *Edvin Betzler*, aki a *Neue Kunsterziehung* című könyvében fejtegeti a műveltség múzsai értelmezését: a múzsai nevelés kiemeli a gyermeket az „élet kuszaságaiból” és a művészeteken keresztül az élet egy másik oldalát mutatja meg számára. (4)

Az említett pedagógiai elméletekben főként a művészetek általi esztétikai nevelési elvek alapján rangsorolják az egyes művészeti ágakat. Kiemelkedik a szakirodalomban a képzőművészetek szerepének sajátos értelmezése.

Az ebben az értelemben felfogott képzőművészeti nevelés igen alkalmas a személyiségformálásra. Jól példázzák ezt a különféle tárgyi produktumokat létrehozó művészi tevékenységgel foglalkozó kiadványok: *Praxis der Kunsterziehung*, (5) *Art Education*.. (6)

A nemzetközi pedagógiai szakirodalomban számos szintetizáló törekvéssel találkozunk. Lényegük az, hogy a középpontban tartott gyermeki alkotótevékenység köré tudatosan felsorakoztatják a többi művészeti ág pedagógiai hatását is. Ugyanakkor találkozunk a nevelési elméletekben olyan felfogásokkal is, amelyek az esztétikai nevelést nem szűkítik le a művészetek által való nevelésre. Kiemelkedik közülük a párizsi *Maurice Debesse*, aki a következő koncepciót követte: az esztétikai nevelés középpontjában a művészeti nevelés áll – állapítja meg –, s e körül csoportosítható az esztétikai tapasztalatok többi területe, „a természeti jelenségek, s maga az élet”. (7)

A művészeti nevelés egyik igen fontos színhelye a múzeum. A múzeumi intézmények tevékenysége szorosan kapcsolódik a modern kultúránkhoz, ugyanakkor feledésbe merül, hogy a múzeumi nevelés sok mai követelménye tőlünk távol eső korokban formálódott meg.

Tudjuk, hogy a mai múzeumok prototípusa az ősi museionban keresendő, az athéni szentély-múzeumokban, amelyeknek atmoszférája a szép, az esztétikai és a morális értékek fölötti meditációra inspirált. A mai múzeumaink az alexandriai múzeum koncepcióján nyugszanak, amely a modern értelemben vett tudományos kutatóintézetnek a mintája lehet.

A múzeum legrégebb funkciója a felhalmozás, műtárgyak és neves emberek arcképeinek, tudományos eszközöknek és ritka állatok példányainak gyűjtése. Már Platón idején elgondolkodtak arról, hogyan helyezték el a szentély-múzeumban a művészet zárandókat, akik ott mély áhítatban szemlélődhetnének. – A múzeum nevelő funkciójának történetéről mindmáig igen kevés a rendelkezésünkre álló szakirodalom.

Alma S. Wittlin a *The Museum, its History and its Tasks in Education* című munkájában hangsúlyozza, hogy a múzeum által teljesítendő társadalmi szolgálat eszméje az újkorban alakult ki.

A múzeum mint közösségi intézmény a magángyűjtemények társadalmiasításával jött létre. A múzeum történetében, mint társadalmi-nevelési intézmény történetében, tehát el lehet különíteni egy bizonyos értelemben prehisztórikus korszakot, melynek főbb funkciói az alábbiakban foglalhatók össze:

– Az uralkodó presztízsenek anyagi kifejezése, autoritásuk fokozása az alárendeltek szemében (általában a királyi kincsek gyűjteménye)

– Védekezés a rossz szellemek és a gonosz erejével szemben, néhány tárgy vélt, mágius erejével. (Például Burgundia hercege, Jean du Berry kögyűjteménye)

– A szellemi közösség tudatának kifejezése és szimbolizálása, egyúttal a hazafias nevelés és a szellemi egység eszköze (Szentély-Olümposz és Delphoi szent helyei mint kultikus karakterű népi múzeumok, olasz reneszánsz gyűjtemények).

– Érdeklődés és tudományos-kutatói szükséglet keltése (órák, ritka állatok, ásványok gyűjteményei...).

– Emocionális élmények szerzése és együttműködés az emberek békéjének és belső harmóniájának visszaszerzésére, a lelki kikapcsolódás megkönnyítése. (Szobrok és plasztikák felállítása a szép természetben, „Szent álmodozások”...)

Európa legjelentősebb múzeumai a XVIII. század második felében, valamint a XIX. század vége között nyitották meg kapuikat. Az első, „modern” értelemben vett múzeum 1750-ben Franciaországban nyílt meg, amely a párizsi Luxemburg-palotában művészeti galériaként működött. A Louvre-palotában a Francia Köztársaság kormánya 1791-ben múzeum szervezéséről döntött. A múzeumot 1793-ban avatták, majd 1801-ben a közönség előtt is megnyitották. Három évvel később az angol parlament megszavazta a British Museum szervezését Londonban (1753). Az Ermitázst 1764-ben alapították Szentpéterváron, s 1862-ben a Varsói Nemzeti Múzeumot. Magyarországon a Nemzeti Múzeum 1802-ben, a Szépművészeti Múzeum pedig 1906-ban nyitotta meg kapuit. Az eddig szűk körök számára fenntartott egyéni gyűjtemények nyilvános intézményekké alakultak át. (8)

A múzeum – írja *André Malraux* – azon ritka helyek közé tartozik, ahol a legmagasabb emberi szellemmel találkozhatunk. A XIX. századig minden műalkotás elsődlegesen valaminek a képmása volt, ami létezett, vagy nem létezett és csak később lett kizárólag műalkotássá. (9)

A múzeum esztétikai koncepciója a XIX. század folyamán alakult ki. *Luc Benoist* *Muséologie* című művében foglalja össze a múzeumról alkotott véleményét: „architektúrájában neo-antik, a gyűjtemény bemutatásában romantikus”. (10)

A XIX. század végén jelennek meg a múzeumi pedagógia kezdetei is. A *múzeumpedagógia* szóhasználat a múzeumi terminológiában ismert kifejezés. Tevékenysége az eddigi tapasztalat szerint a pedagógia hagyományosan értelmezett körében mozog, ugyanakkor múzeumi környezetben valósul meg. A múzeumpedagógia értelmezése nem mondható egységesnek: nagyrészt függ a múzeumok profiljától, a múzeumpedagógusok, művészetpedagógusok szemléletétől, s nem utolsósorban a gyermekeket kísérő pedagógusok hozzáállásától.

Az elmúlt két évszázad tapasztalata újabb és újabb problémákat vet fel a múzeum társadalmat formáló tevékenységében: a múzeumi termekben bemutatott művészet nem az egyetlen művészet; múzeumokon kívüli tereken is jelentkeznek újabb és újabb próbálkozások.

A régmúlt idők tárgyainak a bemutatása a múzeum egyik alapvető feladata, az újkori esztétikai kultúra alakításában. Ezért fontos feladata a múzeumpedagógiának, hogy a múzeumba látogató gyermeket, felnőttet fogékonyra tegye a műalkotások befogadása iránt. Az esztétikai nevelés során szükséges a gyerekekkel megismertetni a régi műalkotásokat bemutató helyeket (múzeumokat, galériákat), valamint az avantgárd kezdeményezéseket, a kortárs képzőművészet jeles alkotásait.

Érdemes ismételtén utalni *Thomas Munro* személyére, aki kiváló eredményeket ért el a clevelandi Museum of Art Department (Művészetpedagógia Osztály) munkáját vezetve. Számára a múzeum nevelő szerepet töltött be, meghatározva a múzeum szerepét a gyerekek és fiatalok egyéni érdeklődésében, a fantázia fejlesztésében, a szabadidő értékes felhasználásában. *Thomas Munro* hangsúlyozza, hogy a múzeum lehetőséget ad a percepció-emosionális-intellektuális átélés szintézisének megvalósítására. (11)

A téma magyar irodalmának egyik legjelentősebb alakja *Lyka Károly* (1869-1965) volt. Elsősorban a művészet szeretetével – értő és érzékletes értelmezésével – játszott szerepet századunk magyar művészetében, főként a nagybányaiak elismertetésében. Ez a szeretet vezet, amikor az iskolai művészetoktatás kérdését vizsgálja meg: hangsúlyozva, hogy „a mai diákokból lesznek a jövő műpártolói”, rendszeres múzeumlátogatói.

A magyar művészet megújítói a nagybányaiak után a Nyolcak voltak. A Nyolcak művészei, esztétái vettek részt abban a széleskörűnek nevezhető vitában, amelyről a *Népművelés* (1911) című folyóirat hasábjain olvashatunk: Az Iparművészeti Iskolában, *Úrhegyi Alajos*, a VI. kerületi tanítóképző tanára bemutató órát tartott, *Munkácsy Mihály* Siralomház című festményéről. Az előadás ellen *Márffy Ödön* (1878-1959) fakadt ki először.:

Heves hangvételű cikkben bírálta a módszert, miközben rámutatott arra, hogy a képzőművészetnek saját nyelve van, erre kellene megtanítani a gyermekeket. A számos hozzászóló közül – többek között – *Bölöni György* (1882-1959) íróként is a festők oldalára állt: az esztétikai felvilágosítás szükségességét hangsúlyozva.

Fülep Lajos (1885-1971) művészetfilozófus egyrészt a tanárok művészeti nevelését sürgette, másrészt arra hívta fel a figyelmet, hogy nem mindegy, milyen művészetet adunk a gyermekeknek. Ő is a képzőművészet megtanítása mellett szállt síkra, javasolva: elsősorban a népművészet emlékei kerüljenek tanulmányozásra, amelyek világosan szemléltetik például a tér vagy a konstrukció jelentőségét. „A művészetre való oktatás kérdését túlzás nélkül lehet a magyar kultúra létkérdésének nevezni – hangsúlyozza Fülep Lajos firenzei tartózkodásakor. – Itt igazán magasabb pedagógiai célokról van szó. Tán sokkal magasabbakról, sürgősebbekről és veszedelmesebbekről, mint otthon gondolják.”

Nádai Pál (1881-1945) kritikus lényegében Fülep véleményéhez csatlakozott, amikor azt fejtegette: a környezet és az iparművészet a klasszikus remekművek bonyolult világánál alkalmasabb eszköz a képzőművészeti ábécé megismertetésére.

Rippl Rónai József (1861-1927) alkotóművészként a következőkben fejti ki a témával kapcsolatos hitvallását: „A pedagógusok próbálkoznak itt is, másutt is, a művészetről előadásokat tartani. Az igyekezet ennél a fontos dolognál nem elég. Nagyon meg kell gondolni, hogy miképp kell átadni a gyermeknek a művészetek ismeretét.” Téves azt hinni – vallja Rippl Rónai –, hogy ez csak pedagógiai ügy, vagy, hogy a művészetre csupán irodalmi, vagy történelmi szempontból kell nevelni a gyermeket. Ameddig a tanítók maguk nem érzik át a művészetet és ennek fontosságát, addig azt nem közvetíthetik megértéssel. Igazságosan csak művészek vagy nagy műízléssel bíró emberek jogosultak – a művész véleménye szerint – erre a fontos társadalomnevelési szerepre.” Rippl Rónai művészetpedagógiai koncepciójának igen fontos alapvonása a következőkben fejezhető ki: „előbb a felnőtteket, más szóval – tanítókat kell inástruálni, és ha már így célt értünk, akkor lehet a gyermeket – amikor már tanítóanyaggal rendelkezünk – a művészet megértésére, meglátására, sőt megérzésére rávezetni. Ezáltal nem válik a módszer erőszakossá és darabossá, hanem egész természetes úton jutunk eredményre.

A népművészetekhez kell visszatérni és ebből kell meríteni mint egyetlen forrásból, amely őseredeti és elpusztíthatatlan. Éppen ezért a nagyon egyszerű, mindenki által megérthető móddal elérjük azt, amit végeredménynek kitűztünk: a művészetek általános megértését, megismerését és megszeretését”. (12)

Szőnyi István (1894-1960) művészetében részben a nagybányai hagyományok folytatódnak. A művészetről vallott nézetei az alábbiakban foglalhatók össze: „Nem tudjuk statisztikával kimutatni, hogy a kép jó, ha ennyi százalék cinóber és ennyi százalék ultramarinkék van rajta, ellenben rossz, ha a felhasznált festékek mennyisége nem felel meg ennek az arálynak. Nem lehet megállapítani, megfogalmazni, zárt szabályba me-revíteni a művészet megfoghatatlan lényegét”. (13)

A századforduló körül kialakuló reformpedagógiai irányzatok a nevelés művészetét reprezentálják napjainkban is, mind a nemzetközi, mind pedig a hazai pedagógiai életünkben egyaránt. Mi is történik világszerte a többnyire hasonló alapelvek szerint működő, de egymástól mégis jelentősen különböző *Waldorf-, Montessori-, Freinet...* iskolákban a művészeti nevelés terén? Az alsóbb osztályokban szinte minden tantárgyban helyet kap a festés, rajzolás, gyurmázás, zene, szavalás és kis jelenetek eljátszása. Nem „kisművészek” nevelése a cél ezen iskolákban. A művészetek gyakorlására egészen más okokból helyeznek nagy hangsúlyt a képzés ideje alatt. A gyermek festés vagy rajzolás közben azért küzd az anyaggal, hogy egész személyiségét beleadja abba, amit csinál. – A hangzás finom árnyalatait kidolgozni, elérni, vagy egy lírai kórusmű úgy szóljon, ahogy az a legszebb, sok kitartást és lankadatlan gyakorlást követel.

Egy nagyobb színdarab betanulásának az izgalmi és nehézségei mindig komoly próbakövei az összetartásnak, de az egymást segítő közösségi munka szép élményét is megadják. Mindezek a művészeti gyakorlatok és alkotások az akaratot erősítik.

Minden művészeti ág megfelel a célnak, ha a tanár elevenen és vonzóan mutatja be. Tanácsai és odaadó figyelme a gyermek alkotó tevékenysége iránt folyamatosan megújítja és elmélyíti a tanítvány munkakedvét.

A művészettel való foglalkozás különleges helyet foglal el életünkben – vallja *Frans Carlgren* a Szabadságra nevelés című munkájában. Úgy véli, hogy a technika korában egész létünk olyan fizikai cselekvésekből áll, melyeket többé-kevésbé automatikusan hajtunk végre: felkapcsoljuk a villanyt, beállítjuk a fűtést, elindítjuk a mosógépet, beszélünk a metróba...

Bizonyos tevékenységek fokozott figyelmet igényelnek. Egy pillanatra sem lankadhat annak az embernek a figyelme, aki autót vezet, egy darut kezel, vagy fogfúró gépet tart a kezében. Csakhogy a koncentráció hideg fejet és józanságot követel, elővigyázatos körültekintő, meggondolt cselekvést.

Egy művészeti ág gyakorlása közben egészen más helyzetben vagyunk – fejtegeti *Frans Carlgren* –, itt semmit sem lehet rutinból csinálni. A koncentráció, itt is követelmény, de sokkal szélesebb skálára terjed ki. Véleménye szerint lehet izgalmas az autóvezetés megtanulása, mégsem nyújt olyan sokoldalú és mély belső tapasztalatokat, sőt testileg sem veszi annyira igénybe az embert, mintegy szobor megformálása, egy hangsoros zenemű begyakorlása, vagy egy színpadi szerep eljátszása. Ha lehetővé tesszük a gyermeknek – állapítja meg a szerző –, hogy művészi tevékenységgel kifejezze az érzelmeit, akkor legalapvetőbb vágyainak engedünk szabad utat... de mégsem akármilyen utat. Némely művészi feladat olyan belső magatartást követel az embertől, amelyre ösztönösen sohasem lenne képes.

Számos alkalommal megfigyelték és hangsúlyozták már, hogy a művészi tevékenység nevelő hatással van a gyermekekre. De nem mindenki látja tisztán, milyen mély ez a hatás, és milyen maradandó.

A nevelők ahhoz segíthetik hozzá a gyermeket, hogy egy másik, mélyen rejtőző „ösztön” is maradandóvá váljék benne: azzal ugyanis, hogy érdeklődéssel fogadjon minden benyomást, ami a külvilágból éri. A művészetekkel való foglalkozás a leghatékonyabb eszköz ennek az alapmagatartásnak a fejlesztésére. Ez alapozza meg a gyermeknek azt a képességét, hogy sokoldalú érdeklődésének eleget tegyen és azt fejlessze.

Azok, akik szenvedélyesen érdeklődnek a nagyvilág problémái, de közvetlen környezetük és a körülöttük élő emberek iránt is, nyitottságuknak köszönhetően sokszor késő öregkorukig megőrzik lényük elevenségét és rugalmasságát; s bármennyire különböző egyéniségek legyenek is, van általában egy közös vonásuk, ez pedig a művészetek iránti fogékonyság, s bizonyos naív őszinteség. Az emberek között találni világhírű, nagy formátumú személyiségeket, mint *Leonardo da Vinci* és *Goethe* is voltak, de hétköznapi, egyszerű, „elnyúlhatatlan” öregeket is. Az ilyen ember nem kell, hogy feltétlenül hivatásos művész legyen, de mégis, valamiképpen már az is művészet, ahogy beszél, ahogy leír, lefest bizonyos eseményeket. (14)

Joggal tehetjük fel a kérdést: mi a magyarázata, hogy a művészetek iránt fogékony emberben annyi az életerő, s hogy ezt oly sokáig képes megőrizni?

Mint hogy a művészi tevékenység a léleknek oly sok húrját megérinti, a lélek rezdülése pedig titokzatos, kölcsönhatásban van a testi folyamatokkal, érthető, hogy lassanként a test is megváltozik: nyíltabb lesz és fogékonyabb azokra a hatásokra, amelyek az ember benső lényéből fakadnak. Engedelmes és harmonikus hangszerré válik, melyen aztán a benső „én” szellemi erői „játszani tudnak.” Erre is érvényes, mint annyi másra: minél előbb kezdődik el a folyamat, annál hatékonyabb. Voltak művészek, akik matematikusokat megszágyenítő tehetséggel fedezték fel és építették be képeikbe láthatatlan várként a geometria titokzatos összefüggéseit. *Leonardo da Vinci*, *Raffaello*, *Cézanne* és mások művei talán ezért képviselik a harmóniát. Valódi gyönyörűséget érez az ember, aki geometriai törvényszerűségeket fedez fel a világmindenségben vagy a művészetben. A tudomány és művészet egyébként két különböző nyelve ilyen pillanatokban sajátosan egybecseng.

A múzeumi pedagógiai tevékenység a második világháborút követően stagnált, majd a hatvanas évek elejétől megújulni kényszerült; átalakult és újrafogalmazta céljait, feladatait. Ennek mindenütt be kellett következnie, mert társadalmi kihívás érte a múzeumokat. Az emberek a közkinccset közkinccsként szeretnék megismerni, lehántva róla az „üveg alattiság” homályos csodálatát és a tárgy „mögé” pillantani; egészen és pontosan megérteni.

Mit tehetnek a múzeumok ebben a helyzetben? Elsősorban azon fáradoztak és ma is azon fáradoznak, hogy megfeleljenek e tömeges és sokfelől feléjük irányuló igénynek.

Hatalmas eredmények jöttek létre több évtizedes erőfeszítések nyomán. Volt ahol szervezett ún. „múzeumpedagógiai mozgalom” keretében kiállításokat utaztattak végig az országon, „gyermektevékenységet” szervező csoportjaik pedig az iskolások rendszeres múzeumi képzését oldották meg. (Nagy-Britannia). Több helyen készítettek felmérést arról, hogy milyen a múzeumokról alkotott kép az emberekben. Ezek a vizsgálatok azért fontosak, mert megmutatják a jövőben vállalható konkrét feladatokat. Változatos módon vizsgálják az iskola és a múzeum kapcsolatát is. (Kanada, Olaszország, Csehország, Szlovákia)

Egyértelműen megállapítható, hogy az utóbbi néhány évtizedben a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején jelentős mértékben gyarapodott a múzeumpedagógiával, annak legégetőbb kérdéseivel foglalkozó publikációk száma. Mind a nemzetközi, mind pedig a hazai szakirodalom – elméleti vagy gyakorlati síkon – nyomatékkal hívja föl a figyelmet az új múzeumpedagógiai reformtörekvések aktualitására. A szakirodalom alapján megállapítható, hogy a múzeumok „szentély” jellege megszűnőben van, erősödik a művelődés lehetőségeinek közkinccsá tétele. Sokféle, szokatlan esemény talált otthonra a múzeumok falai között – nem kevés vihart kavarva a konzervatív hagyománytisztelők körében –, s ebből a különböző gyermekfoglalkozások váltak időtállóvá.

A múzeumok kiemelt feladatai között a legfontosabbak: a művészetpedagógia új módszereinek a kutatása, s olyan tanmenetek kikísérletezése, amelynek tanulságai más típusú oktatási formák között is hasznosíthatók. S olyan szabadidős gyermek-foglalkozások során végezve a kísérleteket, amelyek messzemenően figyelembe veszik azokat a már kidolgozott módszereket és tapasztalatokat, amelyeket a múzeumpedagógusok gyűjtöttek össze.

Fontos cél továbbá a múzeumpedagógiának, mint külön diszciplinának az egyre növekvő kapcsolódási, együttműködési pontjainak megkeresése, alkalmazása a múzeumok és az iskolák között. Nehézséget jelent a múzeumpedagógusok számára, hogy az elméletileg megalapozott múzeumpedagógiai szakirodalom a mai napig hiányzik. Célok, elképzelések, ötletek, tervek szép számmal vannak, de útmutató, amely a múzeumi és az iskolai terület számára használható lenne, eddig nem létezett.

Sokszínűséget mutatnak a múzeumpedagógiai szakirodalom hazai és külföldi munkatársainak írásai. Van, ahol az elméleti munkát kezdték meg először – a múzeumpedagógiai szakirodalom tükrözi ezt, van, ahol a gyakorlati munka megkezdésével próbálkoztak a hagyományosnak mondható szemlélet felszámolásával.

E sokféleséget az is mutatja, hogy a múzeumpedagógia szónak is külön irodalma van: a szerzők a különféle pedagógiai irányzatok elméletét és módszertanát elfogadva vagy tagadva fejtik ki állásfoglalásukat. Többen hangsúlyozzák, hogy speciális pedagógiai képzettségre van szükségük a múzeumpedagógusoknak. Számos szerző az önálló múzeumpedagógiai képzés fontosságára hívja fel a figyelmet.

Klausenitz Wolfgang úgy ír erről, hogy a múzeumpedagógusnak fel kell ismerni a speciális oktató lehetőséget és jelleget, és ezt kamatoztatnia kell. Ha ez nem következik be, akkor a múzeumot „kacattárnak” nyilvánítja a társadalom és megvonja tőle a támogatást. (15)

A múzeumpedagógiai szakirodalomban tallózva, jól láthatjuk a változást, a jobbítási szándékot és az eredményeket. Legszenvedelmesebb változás a múzeumok fiatal- és diáklátogatói, elsősorban is a gyermekek körében észlelhető. A múzeum bármikor felkereshető, szórakozóhellyé, alkotóműhellyé, színházzá, vitafórummá vált. Milyen távol vagyunk már a néma érintetlenségben üveg mögött tárolt misztikus és idegen tárgyhalmozatok bátortalan szemléletétől!

A múzeumok néhol olyan nyitottá váltak, mint egy iskolai szertár vagy egy színházi kelléktár. A gyerekek nemcsak megérintik és kipróbálják, de másolatok formájában birtokolják is a régi korok embereinek egyes tárgyait, így ők már inkább „résztvevők”, mint látogatók. Olyan törekvésekről is olvashatunk, amelyek a látvány és az azt teljesebbé tevő szó helyett a „tett” erejével formálják a múzeumlátogatókat.

Ugyanis több európai és amerikai múzeumban a látogató egyszerűen „belép” a kiállítótérbe, és működésbe hozza az ott lévő gépeket, azaz használja a múzeumi környeze-

tet, él a műtárgyak együttesében. Itt lehetőség van megjelenítésre, átélésre azaz a kiállítás mondanivalójának nem hagyományos módon való feldolgozására.

Ismerünk olyan múzeumpedagógiai gyakorlatot, amely az emberekben lévő színészi hajlamokra építve a bemutatott kor emberének szerepébe „kényszeríti” a látogatót. Olyan múzeumról is tudunk, ahol színházi rendező segít a kiállításépítésben és használatában is. (Tudniillik ugyanis, hogy az interpretálással kapcsolatos szemléletváltozás a kiállításépítés gyakorlatát is megváltoztatja.)

A modern múzeumpedagógia feladatairól

A múzeumpedagógiai irodalom azt is sugallja, hogy nincs módszer, ami rossz vagy elvetendő lenne, ha elérhetjük vele a célt: újfajta igények között is ébren tarthatjuk az érdeklődést és sajátos, csak a múzeumok által nyújtható valós és fontos ismeretekhez juttathatjuk az embereket. Nem arról van szó, hogy a jelenlegi múzeumot mint intézményt megszüntessük, hanem hogy olyan módon alkalmazzuk és alakítsuk át, hogy az a lehető legjobban végezze feladatát s mindezt a gyermekekért, a látogatóért tegye.

Számos ország felsőoktatási intézményeiben a múzeumpedagógia önálló szaktárgyként választható. Hazánkban ezt a feladatot művészettörténész, néprajzos pedagógiai, népművelő végzettségű szakemberek látják el. Ezért is nyomatékosan indokolt a pedagógusképzésben résztvevő hallgatók ismereteinek a bővítése e képzési területen, hiszen az oktatásban végbemenő változások, iskolareformok arra készítetik mind a múzeumpedagógusokat, mind a gyakorló pedagógusokat, hogy új programokkal, lehetőségekkel még inkább a gyermekekre koncentrált szemlélettel próbáljanak meg alkalmazkodni az új követelményekhez.

Az ELTE Neveléstudományi Tanszékén a pedagógusképzésben résztvevő hallgatóknak „Múzeumpedagógiai Speciálkollégiumon” lehetőségük van a szakirányú képzésre két féléves studium keretében. A speciálkollégium jellegéből következik az iskolai- és iskolán kívüli tervszerű és rendszeres oktatás és nevelés lehetőségeinek a feltárása, útmutatást, segítséget adva a különböző szaktárgyak módszertanához is.

A két féléves időszak alatt a hallgatók alapfokon művészettörténeti ismeretekre tesznek szert, megismerik a különböző szakmúzeumok tevékenységét. További lehetőség adódik a múzeumi órák és gyermekfoglalkozások megtekintésére, s a későbbiek folyamán azok megtartására is (magyar-történelem szakos hallgató múzeumi vizsgatanítása). A képzési program kiegészül igény szerint a kortárs képzőművészet tanulmányozásával is (képző- és iparművészekkel konzultáció).

A hallgatók szakirányú képzése azért is indokolt, mert az iskolák részéről érkező igényeket a csekély létszámú múzeumpedagógus igen nehezen tudja kielégíteni, annak ellenére, hogy a főváros szinte mindegyik múzeumában működik önálló szervezeti egységként „Közművelődési Osztály”.

Egyre sürgetőbbé válik a gyakorló pedagógusok szervezett formában történő továbbképzése. Kezdeti lépéseket több múzeumban tettek már, átfogó jellegű képzésről azonban még nem beszélhetünk.

Az ELTE TFK Neveléstudományi Tanszéke gondozásában a Pedagógus Szakma Megújítása Project kuratóriumának döntése lehetővé teszi a múzeumpedagógiai-továbbképző tanfolyamok indítását, valamint a hallgatói képzési terv széleskörű bővítését is.

A külföldi és hazai múzeumpedagógia elméletének és gyakorlatának szélesebb körű megismerését segítik elő a tudományos kutatások tapasztalatainak közzététele. Természetesen igen sok innovatív próbálkozás, kutatási program létezik már hazánkban is, melyek egyértelműen az esztétikai-nevelési rendszerek kimunkálását célozzák és a gyermeki kreativitást alapvetőnek tartva és azt fejlesztve, az esztétikumot állítják a középpontba. Ezzel a személyiségfejlődésnek olyan lehetőségeit nyitják meg, melyek a gyermek személyiségének magasfokú harmonizálását teszik lehetővé. A művész-pedagógusok által végzett kutatási programok mindehhez elsősorban a képzőművészet eszköztárát használják, de a zenét, a mozgást, a szerepjátékot, a filmet, az irodalmat azaz: a társ művészetek összességét is igyekeznek felhasználni. Gyakorlatok a művész-pedagógusok, múzeumpedagógusok egymás közötti tapasztalatcseréje, hallgatók számára

szervezett módszertani bemutatók, melyeket a múzeumok lelkes pedagógusai vezetnek. Ugyanakkor a kutatási programokba való betekintés lehetőségét bárki számára biztosítani igyekeznek. A kutatási program kísérleteiben részt vevő gyermekek szülei számára – mintegy beszámoló jelleggel – „nyílt napokat” tartanak, nyilvános kiállításokat rendeznek, amelyek a bemutatások irányultságát és eredményeit hivatottak minél szélesebb körben ismertté tenni.

„A múzeumok a kiállítás módjával értelmet adnak a tárgynak” – közismert szólás, mely érinti a múzeumi közművelődés egyik legfontosabb kérdését. A múzeum munkájának értelmét, tartalmát és lehetőségeit ugyanakkor a kiállítás határozza meg. Amikor valamilyen koncepció alapján, művészi megfogalmazásban, „tálatásban” elkészül egy kiállítás, nem a művészi kivitelezésért és a tudományos mondanivaló helyességéért felelős alkotók állnak a közönséggel szemben, hanem a múzeumpedagógus, a tárlatvezető. Ő áll szemben azzal a felnőtt vagy gyermek csoporttal, amely kiegészíteni, megszilárdítani igyekszik műveltségét a múzeumi kiállítás élménye által.

A jó kiállításban a „tolmácsoló” nem annyira magányos, mert a jó kiállítás önmagát vezeti, képes kapcsolatba lépni az egyénnel, élménnyé emelni a látványt. Élményhez akkor jut a látogató, ha létrejön közte és a kiállítás között egy dinamikus kapcsolat. A dinamikus kapcsolat létrejötté *Baacke Dieter* szerint folyamatot feltételez, mely többféle síkon létrejöhet a látogató és a kiállítás között. „Első sík a felszínes élmény, a tárggyal való találkozás pillanata, az öröm, hogy találkozott vele. A kapcsolat legmélyebb pontja amikor az adott tárgy szemlélés közben „bevonul” a szemlélő életébe, kötődik emlékekhez, érzésekhez, tehát köze lesz hozzá. Miközben minden lezajlik, több időst is meg; érzelmek ragadják magukkal – vagyis valóban dinamikus viszonyba kerül látogató és műtárgy – ember és múzeum. Felnőtt és gyermek, fiatal és öreg egyaránt élményt vár a múzeumtól, ez jelenti számára a kiindulást ismeretei bővítésére, akkor kapva kedvet arra, hogy a kiállítás közléseit interiorizálja. A múzeumpedagógus amikor ebbe az individuális szituációba belenyúl, sokat segíthet, de ronthat is a dolgon. Munkája akkor lesz csak igazán sikeres, ha számára a kiállítás partner, annak fontosságával és közléseinek lényegével egyetért.” (16)

A múzeumpedagógusnak célja az is, hogy a közönség különféle rétegeit „kiszolgálja”. Foglalkoznia kell az óvodás, vagy iskoláskorú gyermekeken kívül azokkal a múzeumi látogatókkal, akik esetleg csak néhányszor vagy egyszer sem találkoztak a múzeummal. Ezért fontos a múzeumpedagógia számára, hogy hasznos, élményt nyújtó kiállításokban fejthesse ki tevékenységét.

A szaktudományok képviselőitől a múzeumok pedagógusai leginkább ezen a területen várják a legtöbb segítséget. A múzeumokban tehát van kínálat, a látogatóban igény, elvárás, elképzelés arról, hogy mit szeretne látni, mely kérdéseire szeretne választ vagy útmutatást kapni. Ha ez a két szándék – a látogatóké és a szaktudomány képviselőié – nem találkozik, a látogató elbizonytalanodik.

Múzeumaink statisztikai többféle bontásban közlik az óvodás- és iskoláskorú látogatók, a megtartott múzeumi órák és gyermekfoglalkozások számát. A statisztikák azt már nem tükrözhetik, hogy valóban lezajlott-e a kiállítás által közölni kívánt információk befogadása, feldolgozása, beépítése a látogató élményvilágába, ismereteibe. A statisztikák tükrözik ugyan a kiállítások látogatóinak a számát, de ebből a kiállítások használhatóságára nem tudnak mélyreható következtetéseket levonni.

Tudjuk, hogy a rossz múzeumi élmény, a sikertelen találkozás a látogató és a kiállítás között kártékonyabb, mint a meg nem történt látogatás.

Tehát a múzeumpedagógusok egyértelműen kiemelt feladata, hogy a gyerekekből múzeumlátogató és művészeteket értő- és befogadó felnőtteket neveljen.

Múzeumaink többsége éves programajánlatait eljuttatja a vidéki és fővárosi óvodákba, általános- és középiskolába egyaránt. Az iskolai időben egy-egy történelem- magyar- vagy rajzóra keretében megszervezett látogatások célja – kicsiknek és nagyoknak egyaránt – megismertetni a gyerekekkel a múzeumba kiállított tárgyakat, manuális foglalkozásokat szervezni számukra, valamint segíteni a pedagógus munkáját, olyan programok szervezésével, melyekre az iskolában nincs lehetőség.

A múzeumok ajánlatai többnyire több foglalkozásból álló sorozatok, melynek célja, hogy az egyszeri élmény mellett a gyermekek még jobban elmélyülhessenek egy-egy témakörben.

Elsősorban olyan foglalkozások kialakítását szorgalmazzák, amelyekben a gyerekek megismerik a múzeumot, részletesen feldolgoznak egy-egy kiállítási témát, valamint olyan manuális tevékenységet végezhetnek, amelyekre nagy ritkán, vagy egyáltalán nincs lehetőségük.

Frans Carlgren szerint, ha művészi igénnyel és megfelelő technikai irányítással végzik a gyerekek a manuális foglalkozást, akkor ennek többek között meglesz az a haszna is, hogy későbbi életükben ügyesen meg tudnak oldani egy-egy rájuk háruló feladatot. A manuális tevékenység arra készíti fel a gyermeket, hogy akaratát a gondolkodásában is működtesse. (17)

A leírtak alapján egyértelmű tehát, hogy a múzeumainkban dolgozó felkészült szakemberek elsődleges célul jelölik meg munkájuk során: a gyerekek rendszeres múzeumlátogató és múzeumszerető emberré nevelését a múzeumi élmények hatására, hogy e sajátos úton is elősegítsék a teljes személyiséggé, az egész emberré formélódást.

Pontosan tudjuk, hogy a múzeumi foglalkozások nem válhatnak iskolai órákká, de igazi értelmüket akkor nyerik el, ha a múzeumban felhasználhatják azt amit az iskolában tanultak, az iskolai órán alkalmazhatják a múzeumban szerzett tapasztalataikat.

A legfontosabb nevelési cél megvalósításáról van szó, a meglévő tudás állandó felhasználásáról és alkalmazásáról, mert az ebben a korban megszerzett tapasztalat, tudás nyomán valósulhat meg a régi latin közmondás: *Non scholae, sed vitae discimus*.

JEGYZET

- (1) *Szónyi István*: Kép. Megjegyzések a művészetről. Budapest, 1943. 7-8. p.
- (2) *Vö: Read, Herbert*: Education Through Art London, 1958.
- (3) *Vö: Munro, Thomas*: Art Education, its Philosophy and Psychology – Selected Essays. New York, 1956.
- (4) *Betzler, Edwin*: Neue Kunsterziehung Frankfurt am Main. 1956. 214-216. p.
- (5) *Kowalski, Klaus*: Praxis der Kunsterziehung – 1968. Stuttgart, Klett
- (6) *Read, Herbert*: Art Education. London, 1958.
- (7) *Vö: Debesse, Maurice*: L'éducation esthétique
- (8) *Vö: Vittlin S. Alma*: The Museum, its History and its Tasks in Education. London, 1949.
- (9) *Vö: Malraux, André*: Le Musée imaginaire. Párizs, 1965.
- (10) *Vö: Benoist, Luc*: Musées et Muséologie. Párizs, 1960.
- (11) *Vö: Munro, Thomas – Grimes, Jane*: Aducation Work at the Cleveland Museum of Art. Cleveland, 1952.
- (12) A fentiekben jelzett széleskörű vita leírását lásd: Népművelés, 1911. évfolyam 16-34. p.
- (13) *Szónyi István*: l.m. 61. p.
- (14) *Carlgeren, Frans*: Szabadságra nevelés, Waldorf-Pedagógiai Alapítvány. Budapest, 1992. 58-59. p.
- (15) *Klauzewitz, Wolfgang*: Das Museum als Lehr- and Bildungsstätte – in der modernen Industriegesellschaft Museologie 1978. Köln, 169. p.
- (16) *Baacke, Dieter*: Statistische und dynamische Bildung. Das Museum im technischen und Sozialen Wandel unserer Zeit. München, 1975. 149. p.
- (17) *Carlgeren, Frans*: l.m. 172. p.

IRODALOM

- Bernáth Aurél – Szobor Zéno*: Lássuk, mire megyünk ketten. Budapest, 1972.
- Conant Howard*: Art Education Weshington, 1964.
- Csók Márta*: „Ők mindig a nappal kelnek és nyugszanak” Néprajzi Múzeum Évkönyve (1981-1984). Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest.
- A Fundation pedagogica de las Museas Ministerio de Cultura, 1980.
- Mészáros István*: Az esztétikai nevelés tartalma (Tanulmányok a neveléstudományok köréből) Budapest, 1967.
- Németh András*: Abbotsholm-tól az „École active”-ig. – Pedagógiai Szemle, 1992/7-8. sz.
- Sinkó István – Szemadán György*: A GYÍK műhely bemutatása, kutatási terve, céljai, működése. 1991. Kézirat
- Woynar Irena*: A múzeumok nevelő szerepe. In: A látás iskolája – Tanulmányok a vizuális esztétikai nevelésről. Budapest, 1977.